

1. ULUSLARARASI KARACAOĞLAN VE ÇUKUROVA HALK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

Kasım 1990 Ankara

Sunan : Niyazi YılmazTRT Ankara
Radyosu - Sanatçı - Ankara

Konu : **Karacaoğlan'ın Türk Halk Müziğindeki Yeri**

Sayın Divan başkanlığı, bilim ve sanat adamı değerli misafirlerimiz, yurdumun kıymetli sanat ve bilim mensupları, aziz dinleyicilerimiz,

Kültür bakanlığımızın, Adana valiliği ve Türk folklor araştırma kurumunun işbirliği ile tertiplenen 1. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova halk kültürü sempozyumunda sizleri saygı ile selamlıyorum.

Ünü ve ismi milli sınırlarımızı aşan Türk halk ozanı Karacaoğlan'ın çeşitli yönleriyle ele alan bu sempozyumun sadece Karacaoğlan'ı değil, aynı zamanda Türk kültürünün önemli bir dalı olan Türk milli folklor müziğinin bazı anekdotlarını da aziz misafirlerimize sunarak, evrensel bir bilgi alışverişine katkıda bulunacağı ümidini ve inancını da taşıyorum.

Türk halkıyla bütünleşen, adeta onun kültürünün bir parçası olan ozanımızın yaşadığı çağ ve kati yeri hakkında bir çok görüş ve önerilerin, tartışmaların tam bir açıklığa kavuştuğunu söyleyemeyiz.

Gelibolu'lu tarihçi Mustafa Ali tarafından yazılan Mevaidün Nefais Fi Kavaidi'l Mecalis't (16. yüzyılda yazılmıştır) Karacaoğlan'dan küçültücü bir eda (üslup) ile bahsedilir. Türk edebiyat tarihinde bilhassa 16 - 17. yüzyıllar Divan edebiyatının hakim olduğu, Arapça ve Farsça yazmanın bir üstünlük şeklinde kabul edildiği zamanlardı.

Aşık Ömer'de "Şairname" adlı destanında da Karacaoğlan'ı aşağılayıcı dille anlatır.

1876 yılında Karacaoğlan'ın yaşadığını iddia ettiği köy olan Varsak'a giden Akşehirli Ahmet Efendi, Karacaoğlanı 17. yüzyıl ozanı olarak kabul ediyor.

Yine Karacaoğlan'a ait olduğu söylenen bir çok şiirlerin 17. yüzyıl Cönklerinden derlendiği herkesçe bilinir.

Genellikle yaşam tarihi 16. yüzyıl olarak kabul edilmeye

Çalışılan ozanımızın Türk halkının ruhunda ve kalbinde ayrı bir yeri vardır.

Birçok Türk beldelerini gezen şairimiz, şiirlerinde yaban elierini de methederek onlardan güzelliklerin sembolü olarak söz etmektedir.

Aziz dinleyenlerimiz, bizim bildirimizin asıl konusu "Karacaoğlan'm Türk halk müziğindeki, Türk milli folklor musikisindeki yeri nedir?"

Türk halk müziği, Türk milletinun duygu ve düşüncelerini, gelenek ve göreneklerini, harsını (milli kültür tarihini), efsanelerini, inançlarını, atasözlerini, halk deyimlerini kahramanlıklarını, binlerce,yılı nesilden nesile, kuşaktan kuşağa, dil, melodik tem'alar, milli ritm oyunları olarak günümüze getiren büyük bir milli kültürün adıdır.

Konumuzun kahramanı ozanımız " Karac'oğlan", tahmini 300 - 350 yıllık süre içinde dilden dile söylenerek yaşaması, onun halktan aldığını halka vererek, temiz, yalın, samimi slbu, tavrı, tarzı, tonalitesi, şiirlerindeki ritmi, vibrasyonları, Türk düşünce ve fikir hayatının onda yansıması ve şavkını, işiğini vermesidir.

Onun halk edebiyatı türleri olan - türkü- koşma-varsağı ve destanlarında, Ab - ı Kevser - Zemzem pınarı, Tuna seli gibi, seller gibi, ıssız çöller, düşünde görmek, ciğerimin başı, cihanı ateşe vermek, dünyanın sonu ölüm, anadan atadan yardan ayrı, felek ayırdı, bu yarayı çeken bilir, melil melil, gönül yapmak, kol incinir, tel incinir, yüzünü yüzüme sürdüm, yad iller, sabahın seher vaktinde, gönül yardan ayrılmaz, at avrat silah, gönül mağrur gezmek, kara - ala (ela) - kömür göz, selvi - fidan - usul, civan boylum, mor belikli, ak gerdanlı keklik sekişli, maral bakışlı, ceylan sekişli, ceylan gelişli, uğru nakışlı, tavuz kuşu gibi göğsü nakışlı, meri keklik gibi uğru nakışlı, güvercin topuklu, kumru sesli, arının balı, birçok giysi ve yer isimleri gibi deyimler, tamlamalar ve benzetmeler bunların bazı örnekleridir.

Ozanımız, sevginin, aşkın, uarılığın olduğu kadar, hoşgörünün, milli birlik ruhunun da temsilcilerinden birisidir. Aynı zamanda inançlıdır da. Onun zamanında 14 - 17. yüzyıllar Anadolu'da sonu gelmeyen çeşitli siyasal - ekonomik ve kültürel sebeplerle sonu gelmeyen ve acılara neden olan

tarikât mücadeleleri devam ediyordu.

Belli tarikâtın erbabları (mensupları), ozanları, aşıkları, fikir adamları sadece kendi tarikâtını övüp savundukları halde, sevginin hoşgörünün ve birliğin ozanı şairimiz Karacaoğlan bakınız aşağıdaki şiirlerinde nasıl birleştirici, gönüllere sükunet ve ferahlık getiren güzel şeyler söylüyor:

Evvel Allah, ahir Allah,

Ondan ulu gelmiştir.

Hak Muhammed'den sevgili,

Hakk'ın kutu gelmemiştir.

Şah'ı Merdan idi adı, Cömert

sofrasını kim kodu? Ali'ye

"Arslanım" dedi, AyrukAli

gelmemiştir.

Yıkılmaz Mevlanın yaptığı yapı, Hak

Muhammed dini taptığım tapı, Oniki

bahçede kırksekiz kapı, Eşiğinde

bekleyen iki kul nedir?

Her sabah her seher, sabak verirsin,

Edep nedir, erkan nedir, yol nedir?

Benim Karac'oğlan olduğum belli,

Dede nedir, abdal nedir, kul nedir?

Gittiğim yollar din, islam yolu,

Evveli Muhammed, ahiri Ali,

Üçyüzaltmışbirdir selvinin dalı,

Dallarında biten iki gül nedir?

Sultan Murad uluların ulusu, Hacı

Bektaş velilerin velisi, Altmışbinde

Urum-eli delisi, Sultan Murad kalkmış

kendi geliyor.

Cennet cehennemi yok diyenler,

İl hakkını alıp, haksız yiyenler,

Al yeşil konaktan hükmeyleyenler,

Dur bakalım canım, beğler kalır mı?

Aziz dinleyenlerim, hem ehl - i sünnet, hem de ehl - i beyt'i öven, metheden, ve inanan aşık, ozan Karac'oğlan barışın, sevginin ve birleştiriciliğin simgesi, sembolü olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Belki Karacaoğlan'ın bu fikirlerinin topluma yansıması ve duyurulması ender bilinen olaylardı.

Türk tarihi, iyisiyle, kötüsüyle, doğrusu ile yanlışı ile bizimdir. Tarih ve millet olgusu mazi için, geçmiş için değerlendirilmesi mümkün olmayan gerçeklerdir. Bunu bütün dünya da bilir. Ancak ati, gelecek ise çok daha güzel, mutlu, görkemli ve esenlikli olabilir.

Şeyh Ahmet Yesevi'nin eski Türk illerinde (ellerinde, diyarlarında) yandırdığı tasavvuf ve ideal meşalesini, Taptuk Sultanlar, Hacı Bektaşî Veliler, Yunus Emreler, Karacaoğlanlar Türk hümanizmasının, hoş görüsünün, Büyük Mevlana ve ■ Hacı Bayram - ı Veli ile birlikte öncüleridir.

İşte, Türk gibi düşünen, Türk gibi yaşayan ve Türk gibi inanan bu Oğuz'un Türkmen boyunun aziz çocuğu ozan Karacaoğlan, halkın ruhunda olan hoşgörü ve sevgiyi - ehl - i sünnet ve ehl - i beyt töresini soyuna ve boyuna yakışan bir asaletle tarikat kavgalarını yumuşatan, hepsi de aynı milletin çocukları olan Türk halkın barıştıran, seviştiren, kendisi hem dünya nimetlerinden faydalanan hem de inanan bir şahsiyettir.

Değerli bilim adamları zamanımızın dar olmasına rağmen bir hususu sizlere sunmak istiyorum. Türkiye'de, özellikle Çukurova'da bundan aşağı yukarı 50 yıl önce, "Folklor Araştırmaları" yapan dünyaca ünlü Macaristan - Budapeşte Akademisi başkanı Prof. Bela Bartok Türkmen aşiretleri arasında uzun zaman incelemelerde ve derlemelerde bulunmuştur. Türk Kültür tarihinde bunun çok önemi vardır. Prof. Bartok yöresellik değil, "kültür tipleri" sosyo-kültürel yapı ve etno-müzikolojik yapı üzerinde durmuştur. Sadece bu fikri anlatmak özel bir bilimsel sempozyumu oluşturacak niteliktedir. Türk folklor incelemelerinde, yöresellik olayı yanlış işlenmekte ve ilmi olmayan saptırmalara gidilmektedir.

Bakınız ozanımız, aşığıımız bir başka kültürün, müzik kültürünün içindedir. Kendisinin saz çaldığı, onu icra ettiği şiirlerinde tekrar edilmektedir. Hazret - i Muhammed'i, Hazret - i Ali'yi ve Hacı Bektaşî kucaklayan Karac'oğlan, Türklüğü Anadolu'ya taşıyan Alp - Erenlerin gönül sultanlarının bir ibadet gibi olan Alevi - Kızılbaz - Bektaşî Samahlarında da yaşamaktadır. Aslında inançları ve kitabı bir olan bu Türkmen boyları, siyasi ve kültürel, ekonomik sebeplerle yeni bir düşünce ve hoş görü ile hepsi bir gülün dalları gibi olan tari

katlarından bir sanat harikası olan "samahları sözlü ve oyunlu oynar söyler icra ederler. Bu muhteşem san'at, raks ve düşünce kültürü, ta doğu Türkistan'dan başlayıp, Azerbaycan İran Irak, Anadolu'da Samsun, Tokat, Amasya, Kırşehir, Nevşehir' Erzincan, Sivas, Tunceli, Ağrı, G. Antep, Maraş, Adana Antalya, Burdur, Muğla, Denizli, Balıkesir, Trakya hatta Balkanlara kadar uzanan bir kültür çizgisidir. Bütün bu beldelerde "Samah" çekilir ve oynanır. Bunlar Türk boyların san'at tipleri ve motifleridir. Değişik yüzbinlerce musiki ve ritm motif ve figürünü oluşturan bu muhteşem san'at eserleri, temelde ana tem'lerde birleşmişlerdir. Türk halkının yaratıcı gücünü ortaya koyar.

İşte, yurdumuzun bazı yerlerindeki samahlarda ozanımız Karacaoğlan'ın sözleri var.

Yine dertli dertli iniliyorsun

Sarı durnam, sinen yaralandı mı? - Sivas

İlgıt esen seher yelleri Yazıcıya bildir halimiz durnam. - İzmir Bir kız ile bir gelinin bahsi var İkisini cüda düşmüş, bahtı var - Fethiye - Muğla Karac'oğlan yurdun birçok yörelerinde ağıtlarda da aörünür Sözleri ozanımıza ait Mersin 'den bir turku - Şu dünyadan üç nesneden korkarım - Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm - Yine Burdur dolaylarından - Buhurcularda devam eden bir - Musiki ağızıyla - Kerem ayağı dizisi - Orta Anadolu'ya Ço-rum'a kadar uzanarak aynı motifler - değişik vibrasyonlu.

"Mehmed'im - Mehemmedim" ağıtıyla devam eder, hatta bunda bir yiğitleme - koçaklama motifleri hakimdir. "Hem okudum, hem de yazdım, Yalan dünya senden bezdim.

Dağlar koyağını (kovağını) gezdim, Yiten yavru bulunur mu?

Karacaoğlan, özellikle Çukurova bölgesinde birçok türkülerde, ağıtlarda, mayalarda, ağır havalarda söylene gelmektedir Hepsi de genellikle anonim ve otantik Türk musikisi (Türk Halk Musikisi) motif ve figürlerini taşıyan bu halk verilerinin bazılarının 50 yıl kadar önce tesbit edilen notaları - Hocam Muzaffer Sarısözen'in Ankara Radyosu Yurttan Sesler Korosu - Repertuarından (asılları, hocam tarafından elle yazdırılan ciltleri elimizdedir) ve bazıları da TRT Türk Halk Müziği Reper-

tuvarından notaları bildirim sonunda ekli olarak takdim olunmaktadır.

İşte Çukurova'nın yiğitleme ve ağırlama havalarından biri,

Kozan dağı çatal matal
Arasında arslan yatar,
Bir yiğide bir gelin yeter,
İki alanın derdi artar.

Yine, Çukurova'nın Hasan dağı;

Hasan dağı, hasan dağı,
Senden yüce dağ olmaz mı?
Sende yaylayan güzelin, On
parmağı bal olmaz mı?

Karacaoğlan'ı iki güzel uzun havada dinliyoruz.

Sabahtan uğradım ben bir güzele,
Güzel ağlatmadı güldürdü beni. Ben
güzelden böyle vefa ummazdım, Al
göğsün üstüne kondurdu beni.

Ve, hem uzun hava, hem de ağıt niteliğinde:

Şu dünyada üç nesneden korkarım,
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm. Hiç
birinden hasta gönül hoş değil, Bir
ayrılık bir yoksulluk bir ölüm.

Karac'oğlan olur da Elif olmaz mı? Yine Çukurova dolay-
larının motifleriyle Elif'i vasfeyleyen bir güzel türkü,

İncecikten bir kar yağar,
Tozar Elif Elif diye. Deli
gönül abdal olmuş,
Gezer Elif Elif diye.

Çukurova'lı ozanımızdan iki Adana türküsü daha,

Evlerinin önü handır, Yanar
yüreğim külhandır,
Görmeyeli çok zamandır.

Evlerinin önü bakla,
Güvercinler döner takla,
Al beni yanında sakla.

ve, Ben yayla isterim karı kalkmadık,
Sarı sümbül mor menekşe çıkmadık.

Ben gül isterimki kokulanmadık,
Baştan başa takılmışı neyleyim.
Karac'oğlan der ki kör ettin gözüm,
Kız gelin içinde geçerdi sözüm.
Hiç bir el değmedik yar ister özüm,
Koldan kola sarılmışı neyleyim.
Değerli dinliyenlerim, Karac'oğlan'm gezdđđi belki de gez-
mediği belgelerden de onun türkülerini dinliyoruz. Şimdi bun-
lardan bazılarını sunalım,

Erzincan'dan:

a)

Bölböl havalanmış yüksekten uçar,
Has bahçe içinde gülüm var deyi.
Seni seven aşık serinden geçer,
Güzeller içinde yarım var deyi.

b)

Ela gözlerini sevdiğim dilber,
Cihana saldırdı gözlerin beni.
Bu dertten bu sinem çürüyüp gider,
Hasrete yandırdı gözlerin beni.

Sivas'tan:

a)

Bağlandı yollarım, kaldım çaresiz,
Gayrı dünya bana aralandı gel.
Derildi defterim arsız akmansız,
Üst üste dizildi sıralandı, gel.

b)

Çıktım yücesine seyran eyledim
Yar ile gezdiğim yerler perişan.
Fırgat geldi dert eyledim ağladım,
Bir ben değil, cümle alem perişan.

c)

Kadir mevla (ulu tanrı) seni övmüş yaratmış,
Baş eğlemiş güzellerin üstüne.
Siyah zülfün tel tel etmiş taramış,
Salıvermiş ince belin üstüne.

Kahramanmaraş:

Güzel ne güzel olmuşsun
Görölmeyi görölmeyi. Siyah
zülfün halkalanmış,
Örölmeyi örölmeyi

Erzurum:

Ela gözlüm ben bu elden gidersem,
Zülfü perişanım kal melül melül,
Kerem et aklından çıkarma beni,
Ağla göz yaşını sil melül melül.

Gümüşhane:

Ağıdan gelir Kerem'in yari
Tarmış zülfünü vermiş tımarı,
Ak göğsün üstünde zemzem pınarı,
İçip susuzluğum kandıramadım.

Tunceli:

Ela gözlerini sevdiğim dilber,
Göster cemalini görmeye geldim.
Buselerin derde derman dediler,
Gerçek mi sevdiğim görmeye geldim.

Urfa:

Gele gele (vara vara) geldik bir kara taşa,
Yazılanlar gelir sağ olan başa.
Bizi hasret koyar kavim kardaşa,
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm.

Kırşehir:

Ahu gözlerini sevdiğim dilber,
Sana bir sözüm var diyemiyorum.
Bilmem deli miyim, mecnun gezerim,
Derdimi ellere diyemiyorum.

Kayseri:

Zalim felek (kahpe felek) değirmenin döndü mü?
Bağın bahçen sular ile doldu mu?
Ben yaparım sen yıkarsın bendimi,
Döne döne nöbet bize geldi mi?

Orta Anadolu:

Pınarın başında deştir varımış,
A kız senen benden ayrı dostun varımış.
Beni öldürmeye kastın varımış,
Söyle yarım söyle ayrılık günü.

Manisa:

Ela gözlü benli dilber,
Koma beni el yerine.
Altın kemerin olayım,
Dola beni bel yerine.

Sadece aşk, sevgi, ayrılık, ölüm, vuslat türkülerini değil, başka fikirleri de söylediğini açıkladığımız Karac'oğlan, "nasihat" gibi ders verici, öğütleyici söyleşilere de yer verir.

Sivas dolaylarından derlenen ve mahlasında "Pir Sultan Abdal" diye geçen gerçekte Ozan'ımızın olan bu türkünün son dörtlüğü şöyle:

Karac'oğlan sözün başarır,
Aşkın deryasını boydan aşırır.
Seni bir meclisde hacil düşürür,
Kötülerle konup göçücü olma.

Saygıdeğer dinleyenlerim, Karac'oğlan sanki Köroğlum'nun kırat destanı gibi, bir bozlak havasında yurdun bir çok yörelerini "Kırat Destanı" ile gezdirir. O, bir dörtlüğünde,

At ile Kırım'ı aştıktan geri,
Dizgini boynuna düştükten geri,
Ak suyun köprüsünü geçtikten geri,
Bu gece Maraş'ta yatalım atım.

Ozanımız atını Toroslar, Binboğalar ve Erciyes dağlarından aşırır ve menziline ulaştırır.

Değerli bilim adamları, aziz dinleyenlerim, önemli bir hususu sizlere açıklamak istiyorum. Türk halk müziğinde (folklor müziğinde) 10.000 dolaylarında otantik, anonim halk şiiri, musiki motifi tipleri, figürleri var. Genellikle halk deyimlerini muhtevi (içeren), halkın bağrından fıskıran, sinesinden kopan bu türkülerde geçen parçalarda Karacaoğlan'da da rastlamak, her zaman mümkündür. Örnek için 25 Karacaoğlan türküsünde notaları ile birlikte sunduğum bu parçalar incelendiğinde daha iyi görülecektir.

Burada dikkatimizi çeken, halkla Karac'oğlan'ı iç içe gösteren uygulamalara rastlıyoruz. Birçok dörtlüklerde bazan, bir beyit mahalli, anonim halk deyimi, tamlaması, bir beyit Karac'oğlan bütünlemeleri görülür. Bazı türkülerde Karac'oğlan'ın bir sözü (kelimesi) çıkarılarak yerine anonim, mahalli terim konulmuş veya anlamdaşı onun yerini almıştır.

Bundan tam 50 yıl kadar önce, büyük folklor alimi ve Türk Halk Müziğinin bilimsel kurucusu Hocam Muzaffer Sarısözen tarafından derlenen bu kültür verileri (mutaları) günümüze ve araştırmacılara ışık tutmaktadır. Saygıdeğer dinleyenlerim, konuşmamın sonlarına yaklaşırken ozanımız Karacaoğlan'ın birkaç fikri yapısını sunmak istiyorum.

Karac'oğlan daha önceki fikri yapılarına ek önemli bir) yanı daha vardır. O da onun "toplumsal" olaylarını dile getirmesidir. Şiirlerinde "ayrılık, yoksulluk, ölüm" tem'alarında işlediği konuların önemlilerindedir. Yaşamayı seven, fakat inançlı olduğu için ölüme de hak olarak inanan şairimiz, Türk'ün kendine has, yoksulun, garibin, düşkünün yanında olma özelliğini çarpıcı bir şekilde vurgular.

Karac'oğlan'da "Turna" tem'aları :

Türk folklor kültüründe "Turnalar" yare selam götüren, haber, hasret, vuslat götüren sembollerdir. Özellikle Türkmen boylarında, turnaların ayrı bir yeri vardır. Birçok Bektaşî, Alevî, Kızılbaş Samah'ında, demelerinde ve deyişlerinde "turna" temlerine rastlırsınız. Hatta Van'dan başlayarak Orta Anadolu ve Toroslara kadar uzanan kültür çizgisindeki Türkmen bozlaklarında turna samahına sık sık rastlıyoruz. Van'a - turnam kalkın Van'dan - diye başlayan bozlak havası, Amasya dolaylarında bir "deme"de

Bağdat ellerinden gelen durnalar,
Durnalar ne haber yardan ne haber?
Şimdi benim yarım gözün sürmeler,
Durnalar ne haber, yardan ne haber? diye sürer,
Burdur dolaylarında yine bir Avşar - Gurbet havası

-Türkmen ağzı

"Eğlen durnam eğlen haber sorayım,
Kanadın altına mektup sarayım." şeklinde devam eder.

Yine Keskin dolaylarında bir Bozlakta

"Açtım perdeyi durnayı gördüm

Eğien durnam ben avcı değil , mahkumum" der. Yine yüzlerce Anadolu türkü, uzun hava çeşitlemelerinde turna telekleri vazgeçilmez motiflerdir.

Kutsal Samahlarda üç telli, beş telli, on telli durnam gibi tamlamalar ayrı bir ulvi güzellik taşır.

İşte ünlü Türk ozanımız Karacaoğlan'da bu Türk gele-neğini şiirlerinde devamlı sürdürmüştür.

Saygıdeğer bilimadamları aziz misafirler kısa zaman dilimi içerisinde Karac'oğlan'ın ancak belirli satırbaşlarını sunabildim.

Beni dinlemek lütfunda bulunduğunuz için hepinize saygılar sunarım efendim.

Niyazi Yılmaz TRT Ankara
Radyosu - San'atçı - Ankara

Ek : 25 Nota